

Sanja DOJKIĆ¹

FEMINIZAM ZA POČETNICE (A ŠTO DA NE, I ZA POČETNIKE)

(Lamija Begagić, Marina Veličković, Ana Pejović, *Furam feminizam: priručnik za devojčice, a što da ne, i za dečake*, Kreativni centar, Beograd, 2017)

Knjiga *Furam feminizam* autorki Lamije Begagić i Marine Veličković nastala je kao posledica predavanja „Feminizam za početnice”, namenjenog učenicama osnovne škole, koje je održano u okviru Književnih susreta „Hasan Kikić” u Bosni i Hercegovini. Prvo izdanje objavljeno je u Sarajevu, u ediciji „Lektira narodu” magazina *Školegijum*, čijeg su kolegijuma članice i autorke knjige *Furam feminizam*. Srpsko izdanje objavio je Kreativni centar, koji iznova potvrđuje da je prava adresa za izdanja koja bi potpadala pod etiketu alternativnog obrazovanja. Tekst za srpsko izdanje priredila je Ana Pejović. Ako uzmemo u obzir da je Marina Veličković pokrenula popularnu satiričnu Fejsbuk stranicu *Krajnje neuračunljive*, u kojoj jednostavno i duhovito predstavlja svakodnevne probleme kroz koje žena prolazi, kao i činjenicu da Lamija Begagić ima višegodišnje iskustvo u radu sa decom uzrasta osnovne škole, ne čudi što su njih dve uspele da stvore feminističku knjigu za mlade, odnosno prvi priručnik o feminizmu za mlade.

Autorke čitateljke i čitaoce uvode u knjigu kroz bezimenu trinaestogodišnjakinju koja se predstavlja kao Likica. Knjiga pripada epistolarnom romanu, napisana je u obliku unosa, objava i stranica na Likičinom blogu, koji zapravo predstavlja njen elektronski dnevnik. Na ovakav format tinejdž knjige mlađa publika je već navikla. Isprva izgleda kao da je pisana u formi romana toka misli, uz grafička rešenja svojstvena

---

1 E-mail: dojkic.sanja@gmail.com

tom žanru, poput nepostojanja velikog slova. S obzirom na to da su objave na blogu u pitanju, ipak se ova knjiga mora klasifikovati kao epistolarni roman. Jezik kojim je pisana knjiga prilagođena je jeziku mladih. U nekoliko navrata izbor reči i žargona čini se preterano izveštačenim, te katkad nismo dovoljno ubeđeni da čitamo misli tinejdžerke, već reči odraslih žena koje pokušavaju da podmlade svoj tekst. Kroz knjigu upoznajemo Likicu preko njenih naizgled nasumičnih razmišljanja i kroz opise njene svakodnevice. Pasusi su imenovani danima u nedelji, prateći strukturu dnevnika, sa povremenim nasumičnim preskakanjem pojedinih dana.

Knjiga počinje objavom u ponedeljak, u kom saznajemo u koji razred Likica ide, kako odrasta u nuklearnoj porodici i koji su joj hobiji. Potom Likica objavljuje da je taj ponedeljak dan kada je prvi put dobila menstruaciju. Tema menstruacije nije prisutna gotovo ni u jednoj knjizi orijentisanoj ka (ženskoj) tinejdž publici. Nove generacije devojaka i devojčica već neko vreme imaju nove snažne, pametne i hrabre mlade književne junakinje poput Ketnis Everdin iz „Igara gladi” ili Hermione Grendžer iz serije knjiga o Hariju Poteru. Njihovo odrastanje pratimo u više nastavaka knjiga, ali menstruacija nije deo ovih narativa o odrastanju. U drugim knjigama pisanim u obliku dnevnika provlači se tema menstruacije, ali se o njoj govori sa nepotrebnom merom nelagode, koristeći različite, već zastarele izraze za nju. Isprva Likičina priča o njenoj prvoj menstruaciji poprima šablon svake druge knjige koja govori o odrastanju, sazrevanju, ispričan kroz prvo lice glavne junakinje, naratorke. Međutim, iako njeno iskustvo prve menstruacije nije bilo ni teatralno niti neuobičajeno, što i ona sama priznaje, njen odnos prema menstruaciji već sad, na samom početku, izdvaja ovu knjigu od ostalih izdanja namenjenih istom ili sličnom uzrastu. Opisi su naizgled sasvim uobičajeni: krvave fleke, bolovi, pa i Likičina potreba da obuče ogromni sestrin džemper jer se boji da učenice i učenici u odeljenju slučajno ne primete da nosi uložak. Ipak, Likica na feministički način promišlja menstruaciju i pita se zašto se za nju kaže *oni dani*, a na fizičkom i *pošteda*, ili pak zašto je trudnoća *blaženo stanje* i kakve lingvističko-sociološke implikacije ima upotreba baš tih reči (18, 74). U nekoliko navrata, autorke se vraćaju na temu menstruacije, i takođe, daju pregled šta se i na koji način koristilo kroz istoriju kao uložak, te ukazuju na razne zanimljivosti i

podatke vezane za uloške (88). U toku opisivanja Likičinog dana saznajemo kako su škole, a pre svega školski toaleti, neprilagođeni devojčicama i devojkaama sa menstruacijom, i kako generalno školama nedostaje oprema za toalet (poput sapuna i kante za đubre). Na ovom mestu se vidi i hijerarhija i odnosi moći u školi, jer se Likica pita i da li nastavnicima i nastavnicama nedostaje toalet papir u njihovim toaletima (19).

Priručnik obiluje Likičnim komentarima koji imaju klasnu dimenziju, ali ona sama sigurno nije osvestila svoj privilegovan položaj. Iako to nije dominantna tema, a njena razmišljanja ili argumenti ne odslikavaju nužno i nametljivo njen klasni položaj, činjenica je da je Likica u mnogo boljem položaju od većine devojčica. To se najbolje vidi u poređenju sa opisom njenog najboljeg druga. On pati od poremećaja u ishrani, nakon razvoda roditelja počeo je da živi sa majkom, a takođe ide na terapije kod psihološkinje. Likicu, sa druge strane, okružuju obrazovane žene koje su joj uvek dostupne za sve njene nedoumice i pitanja i u potpunosti je podržavaju. To su najpre majka i sestra – otvorena lezbejka, a onda i tri tetke, od kojih jedna otvoreno zastupa i živi svoje feminističke stavove. Roditelji joj nisu razvedeni, a sama Likica ne opisuje odnos između svojih roditelja negativno. Takođe, ona pozitivno opisuje odnos svoje tetke feministkinje sa njenim partnerom, pa možemo zaključiti da je Likica okružena zdravim, versatilnim, funkcionalnim partnerskim odnosima. Ono što takođe može da ukaže na harmoničan odnos u kući jeste činjenica da je Likica odlična učenica.

Prepoznavanje sopstvenog privilegovanog položaja (iako on nije u potpunosti osvešćen) ogleda se posebno kada Likica govori o poznatim ženama na koje se ugleda, na primer o Malali Jusafzai (Malala Yousafzai). Ne krijući divljenje prema naporima ove pakistanske devojčice, ne zaboravlja da napomene da je sam Malalin otac aktivista za obrazovanje. Dodaje kako su zaboravljene od svih druge dve devojke koje su preživele isti napad u istom prevozu, Šazija Ramzan (Shazia Ramzan) i Kainat Ahmad (Kainat Ahmad), a koje se i dalje bore na lokalnu u Pakistanu za isti cilj. Likica će se na još najmanje jednom mestu osvrnuti na kontekste u kojima su odrastale poznate i svetski priznate žene. To će učiniti i u slučaju fizičarke Irene Žolio Kiri (Irène Joliot-Curie), kćerke Marije (Marie) i Pjera Kiri (Pierre Curie).

Na uvažavanje njenih izuzetnih akademskih dostiguća Likica će dodati: „kapiram, jeste, bilo joj je lakše jer su joj se naukom bavili i tata i mama” (45).

Malala i Irena Žolio Kiri nisu jedine poznate žene na koje autorke priručnika ukazuju. Naime, čitateljka i čitaocima one nude dva spiska, i to uspešnih sportistkinja i naučnica. Autorke su izdvojile po pet žena za koje bi mlade osobe morale da znaju. Međutim, u tim nabrajanjima se ne zanemaruje problem nejednakih mogućnosti i nejednakih početnih pozicija, kao ni to kako okruženje utiče na razvoj i uspeh pojedinke i pojedinca (28, 48).

Autorke nude još jedan spisak, i to onaj koji je posvećen zanimljivostima o brushalteru. Gotovo nijedna tinejdž knjiga za devojčice u obliku dnevnika, a koja se bavi odrastanjem, ne može da izostavi priču o prvoj kupovini i isprobavanju brushaltera, kao i o neprijatnom osećaju prilikom prvog nošenja. Ni Likicu nije zaobišao odlazak u prodavnicu sa nestrpljivom majkom niti osećaj zbunjenosti pred sopstvenim telom koje se menja. Autorke skreću pažnju na to da postajanje ženom podrazumeva suočavanje sa čitavim nizom načina na koje društvo percipira žensko telo. Ono što je specifično za ovaj priručnik, jeste činjenica da su autorke pored zanimljivosti o brushalteru takođe pokrenule i pitanja seksualizacije ženskog tela, a posebno bradavica (32–35).

Autorke ne zaboravljaju da pomenu različite probleme, od neplaćenog kućnog i emotivnog rada preko depilacije do problema koji pogađaju LGBTQ zajednicu. One takođe objašnjavaju i šta je abortus ili kontracepcija. A za slučaj da vam je nešto od toga promaklo, priručnik sadrži pojmovnik sa najosnovnijim terminima koji se pominju u knjizi.

Iako autorke insistiraju na tome da se radi o priručniku, možda *Furam feminizam* ne bi trebalo tako nazivati. Autorke ne govore kako delati, niti to sugeriše njihova junakinja. Ono što nude je moguća metodologija za posmatranje sveta oko sebe; one kroz Likicu postavljaju pitanja, otvaraju teme, ali se ne bave nužno rešenjem, niti postoji potreba za tim. Knjiga se obraća mlađim generacijama budućih feministkinja i feminista i može poslužiti kao prvi korak ka alternativnom, rodno senzitivnom i tolerantnijem vaspitanju.